

Magyary Ágnes

MADRID SÖTÉT TITKAI

IV. FEJEZET

*No entiendo nada, esto es una jaula de locos.
(Amadeo de Saboya)*

A spanyolok túl élénk fantáziával rendelkeznek, ezért fordulhat elő, hogy madridi házak és épületek tömkelegében szellemek kószálnak vagy éppen sóhajtoznak, esetleg a város lakói törik a fejüket sötét üzelmeken. És most nem arra gondolok, amikor Buñuel és barátai elhatározták, hogy elmennek és szétverik Picasso *Guernicá*ját, mivel az nekik egyáltalán nem tetszik, hanem arra, amikor a Tirso de Molina metróállomáson többen női sóhajokat vélnek hallani. És ez biztos! Apácák jajonganak. Elhunyt apácák. A *Guernica* amúgy a Reina Sofía múzeumban látható – ez a múzeum ad ott-hont a kortárs képzőművészetnek –, amely épület eredetileg kórháznak épült III. Károly korában, és csak 1982 óta működik kiállítóhelyként. A kórházban főleg tüdőbetegeket kezeltek, így aztán az épület felújításánál rengeteg holttest, sőt mumifikálódott elhunyt került elő, és azóta – megbízható értesülések szerint – a paranormális jelenségek színhelye lett az egykori kórház, a ma múzeumként működő Reina Sofía.

A Tirso de Molina metróállomáson is valami hasonló okból sóhajtoznak az elhunyt apácák, hiszen a vonal egy korábbi rendház területén halad át, és az ijedős utasok annak a rendháznak a lakóit hallják haláluk utáni állapotukban panaszkodni hangosan. A metró nem III. Károly idejében építették, de azonkívül minden mást igen.

Mielőtt teljesen elunnánk magunkat Madrid legjobb polgármesterének az épületei közt andalogva, ugrunk egy nagyot az időben: Primo de Rivera diktatúrájába (1923–1930), amikor is törvényileg tiltották meg, hogy a férfiak bókoljanak a nőknek az utcán. Pénzbírság és akár börtön is járhatott azoknak a merészeknek, akik a nők szépségét merték dicsérni közterületen. Azzal persze nem számoltak a zord honatyák, hogy attól kezdve kis cetlikre felírva nyújtották át hódolataikat a férfiak a városban sétáló hölgyeknek. Ez az intézkedés első ránézésre viccesnek tűnik, de azt azért tudni kell, hogy az utcán bókolásnak külön kultúrája volt, és a bókók maguk olyanok

voltak, mint nálunk a húsvéti versek, azaz meglévő formulákra gyártották őket, de természetesen az egyéni lelemény is gyorsan beépült a helyi folklórbá.

Señorita, si su belleza pagara impuestos sus padres estarían más que arruinados. Kisasszony, ha a szépsége után adót kellene fizetni, az édesapja már csődbe ment volna. ¡Vaya jamona! ¡Con lo que me gusta a mí el tocino de cielo! Istenem, sonkácska! Hogy én mennyire szeretem a mennyei szalonnát! A tocino de cielo egy nagyon finom spanyol sütemény neve, amely kinézetében valóban emlékeztet a szalonnára. Nekem van egy olyan elméletem, hogy nem véletlen az elnevezés sem, hiszen amikor a Katolikus Királyok visszahódították a déli területeket, először áttérésre kényszerítettek mindenkit, és állítólag úgy ellenőrizték, hogy a megkeresztelés után valóban hátrahagyták a régi hitüket, hogy még a bugyogó fazékba is benéztek: fő-e már a disznóhús. Így aztán könnyen lehet, hogy a XV–XVI. században, ha valaki a kezében egy tocino de cielóval, azaz mennyei szalonnával sétálgatott az utcán, és a vele szembejövőt megkínálta vele, és az illető kikerekedett szemekkel utasította vissza, akkor a süteménnyel sétálgató törököt fogott, akarom mondani, mórt, esetleg egy zsidót. Így megy ez! Por ti sería capaz de cruzar el estrecho de Gibraltar en el bigote de una gamba. Érted még a Gibraltári-szorost is átúsznám egy rák bajszán. Por usted era capaz de comer más atropellos que cien automóviles. Magáért több balesetet okoznék, mint száz automobil. Si fueras barco pirata te comería el tesoro que tienes entre las patas. Ha kalózhajó lennél, megenném azt a kincset, ami... A többit ki kell találni. Nyilván az ilyen obszcénabb bókók miatt tiltották be az utcán való udvarlást.

De nemcsak szellemek flangálnak a város épületeiben és építményeiben, hanem néha csodák is megesnek errefelé. VII. Ferdinánd lánya, II. Izabella, spanyolul Isabel II ellen akkor követtek el merényletet, amikor éppen a templomba igyekezett, mivel hálát akart adni az Atochai Szűznek gyermeke születése után. A királynő túlélte a támadást, és úgy vélte, az Atochai Szűz óvta meg az életét.

A Virgen de Atocha a Nuestra Señora de Atocha nevezetű templomban található (Real basílica de Nuestra Señora de Atocha). A szobor, amely megóvta a királynő életét, egy fekete Madonnát ábrázol. A hagyomány szerint maga Lukács apostol faragta. Úgy tartja a hiedelem, hogy Péter apostol tanítványai hozták a szobrot Spanyolországba, és az első feljegyzés, amely említést tesz róla, a VII. századból származik. Van olyan elmélet, amely azt feltételezi, hogy eredetileg Santa María de Antioquia volt a szobor neve, és

ez alakult át Atochává a spanyol nyelvben, és feltételezhető, hogy már a mór hódítás előtt is nagy népszerűségnek örvendett ez a Szűz az Almudeni Szűzzel egyetemben.

II. Fülöp volt az, aki elrendelte, hogy kápolnát építsenek a szobornak. Az ő korában kezdődött el az a szokás, hogy az uralkodók mindig megálltak a kápolnánál, ha elhagyták az udvart vagy a várost. IV. Fülöp idejében az Almudeni Szűzet a város, az Atochai Szűzet pedig az udvar védőszentjévé „nevezték ki”. Ez a hagyomány a mai napig él: a mostani királyi pár, VI. Fülöp és Letizia az esküvőjük után elmentek az Atochai Szűzhöz, és a lányukat is odavitték megkeresztelésük után.

A szoborhoz számos csoda kapcsolódik a mór időkben. Az egyik szerint egy bizonyos keresztény lovag, Gracián Ramírez, a Rivas del Jarama vár ura minden héten elzarándokolt a Szűzhöz annak ellenére, hogy ez nem volt teljesen veszélytelen, tekintve, hogy át kellett haladnia muzulmán területen. A lovag mégsem tántorodott el, és élete veszélyeztetése árán is elment hódolatát kifejezni a szoborhoz. Erről az esetről 720-ból származó feljegyzések tanúskodnak. Egy nap, amikor megérkezett, látnia kellett, hogy a kápolnát feldúlták, és a szobor eltűnt. Rémes haragra gerjedt, ekkor vihar tört ki, aminek következtében villám csapott az épületbe, és tűz keletkezett. Amikor vége lett a tűznek, és felszállt a füst, a férfi előtt újra ott állt a jól ismert fekete Madonna. Gracián Ramírez megragadta a szobrot, és magával vitte azzal a szándékkal, hogy otthonához közel kápolnát építtet, de a következő napon szaracénok támadták meg a faluját, mert azok meg azt hitték, hogy védelmi várat akarnak felhúzni, hogy őket onnan jobban támadhassák. Mivel az ellenség túlerőben volt, nem volt kétséges, ki fog a végén győzni. Gracián Ramírez, hogy megőrizze a feleségét és a két lányát a rájuk váró gyaláztatótól, levágta a fejüket. De az Atochai Szűz megint csodát tett, és végül a keresztények nyertek, és amikor a várúr a szoborhoz igyekezett, a felesége és a két lánya jött eléje.

II. Izabella nagy becsben tartotta az Atochai Szűzet, így amikor lánygyermeknek adott életet, rögtön elment hálát adni érte a templomba, ahol egy pap leszúrta őt. Az életét – a csodatévő szobor mellett – az ékszerei, a fűzője és a ruhájának vastag hímzései mentették meg, és bár a helyszínen patakokban ömlött belőle a vér, nem sebesítette meg őt életveszélyesen a

* *Almudena* – arab eredetű szó, mint ahogy egyes feltételezések szerint maga Madrid is, az Almudeni Katedrálisban zajlanak a királyi esküvők és egyéb ceremóniák.

merénylő. A pap később azt vallotta, hogy ő a francia forradalom eszméin nevelkedett, tiszta szívből gyűlöl minden koronás főt, és ő igazából csak azért szúrta le II. Izabellát, mert éppen ő járt arra, és ennél alkalmasabb pillanat nem adódhatott volna a politikai eszméi megélésére. Semmiféle személyes ok nem vezérelte.

Szegény Izabellát még az ág is húzta, mert hiába volt a névrokona birodalomépítő a nem túl kies XV. században, addig a XIX. századi Izabellának még azt sem sikerült elérnie, hogy rendszeren tudjon késsel és villával enni. A nevelője szerint még egy parasztasszony kézírása is szebb volt, a helyesírásra nem sokat adott, és az olvasás sem volt a kedvence. Így aztán nem csoda, ha mindenféle katonatisztek uralkodtak helyette – állítólag az egyik tizennégy éves korában meg is rontotta. Sokan ezzel magyarázzák, hogy miért szerette olyan rendkívüli módon a férfiakat. Majd férjhez adták az unokatestvéréhez (apai és anyai részről is rokonok voltak, nem mint-ha II. Izabella apja, VII. Ferdinánd nem lett volna a nagybátyja is egyben a feleségének). Még szerencse, hogy a vőlegényről már a nászéjszakán kiderült, jobban kedveli a csipkés fehérműt, mint maga a menyasszony, így mindenki jobban járt, hogy a királynő gyermekeinek nem a hivatalos férj és unokatestvér lett az apja, hanem mindenféle, az udvar környékén megforduló férfiak.

II. Izabellát végül a népharag és nem forradalmi lelkületű gyilkosok mozdították el a trónról (1868-ban lázadás tört ki, jobban mondva a cádizi helyőrség fellázadt – oh, azok a helyőrségek! –, és Prim tábornok átvette a hatalmat – oh, azok a tábornokok!). Így a királynő kénytelen volt önkéntes száműzetésbe vonulni, a spanyolok pedig feladtak egy hirdetést: király kerestetik. Mivel ilyenből akkoriban elfekvő készletek voltak Európában, kívánni is lehetett: szőke vagy barna; magas vagy alacsony; kövér vagy sovány; konzervatív vagy haladó gondolkodású. A madridi kormány végül egy magas, barna, vékony és haladó gondolkodású uralkodót rendelt és kapott postafordultával – Savoyai Amadé személyében. *Nomen est omen*. Ezzel a névvel – Amadé – legfeljebb kalandregények főhőse lehet az ember, de nem király. A XVI. században volt egy népszerű lovagregény, *Amadís de Gaula*, amely állítólag a világirodalom leghosszabb regényfolyama (kb. 30 résszel). Cervantes ezeknek a könyveknek a cselekményeit parodizálta a *Don Quijoté*-ban. De valószínűleg ez az Amadé életében nem hallott sem erről a nagy sikerű lovagregényről, sem Cervantesről, és emiatt aztán teljesen gyanútlanul utazott Madridba királykodni, miközben II. Izabellát majd megütötte a guta, mert abba már belenyugodott, hogy ő nem lehet többet koronás

fő hispán földön, de akkor a fiának kellett volna annak lennie (a későbbi XII. Alfonznak), nem pedig valami jöttmentnek. Így aztán Amadé jött és ment, mint valami hősszerelmes egy opera második felvonásában, amikor a tenor teljes magabiztossággal lép színpadra, és zengedezik szerelemről, az élet szépségéről, majd – amikor mindenki meghalt, öngyilkos lett, vagy éppen vérben fetreng – kissé leforrázva távozik egy lírai hangvételő áriával.

Állítólag II. Izabella nagy rajongója volt a színháznak, különösen az operának. 1850-ben ő avatta fel a Teatro Realt, amelynek építését még édesapja, VII. Ferdinánd rendelte el, és maga a királynő is minden erejével támogatta, hiszen nagyon vágyott arra, hogy legyen egy olyan dalszínház a közelében, ahol kedvére hallgathatja kedvenc műveit. Azt mondják, elég jó hangja volt, és az udvarban zárt körben számos koncertet adott a húgával és édesanyjával együtt. Akárhogyan is, Amadé tiszavirág-életű zenei drámáját II. Izabella már nem láthatta.

Szóval ez a naiv fiatalember, Viktor Emánuel olasz király második fia, akinek az édesanyja az áldott emlékezetű III. Károly dédunokája volt, Prim tábornok dédelgetettje – hiszen a tiszteletre méltó hadfi személyesen választotta őt *A lehetséges európai uralkodók exkluzív katalógusából* – szívében rőzsedalokkal érkezik Madridba, amikor Prim tábornokot meggyilkolják. Rögtön azon a napon, amikor Amadé partra száll Cartagenában. Egy sötét utcában, egy sötét téli éjszakán. Mint valami rossz angol rémregényben, ismeretlenek tartóztatják fel a tábornok kocsiját, és lövik le őt. Senki sem tudja, ki tette. Sokan vannak a tábornok ellenségei. Nagyon sokan, és sohasem derült ki, ki bérelhette fel a gyilkosokat. Persze mindig akad egy-egy történész, aki tudni véli, kinek lehetett a legjobban az útjában Prim – mindenkinek.

A gyilkosság a calle del Turcón történt (ma calle del Marqués de Cubas) 1870. december 27-én. Havazott. Madridban a vér szeret fehérre hullni. Királyné menyasszonyi fátylára, a hajnal fodros felhőkacagására, a tél puha takarójára. A piros vérfoltok erőszakosan terpeszkednek el a nagy, puha fehérségben, és mint felkiáltójel figyelmeztetnek: tik-tak, tik-tak. Telik az idő. Prim nem halt meg azonnal, csak néhány nap múlva. Állítólag a sebek fertőződtek el.

2012–2014-ben kiásták Prim múmiáját, és újabb vizsgálatoknak vetették alá – a spanyolok is imádnak rég elhunyt embereket előszedni, lásd Franco tábornok elszállítását a Valle de los Caídosból. A gyilkosság rejtélye ettől még persze nem oldódott meg, hanem tovább fokozódott, mert a vizsgálatok gyanús, fojtogatásra utaló jeleket véltek találni.

A mi Amadénk pedig itt maradt egy holttesttel, néhány eltökélt spanyollal és a lelkében naiv elképzelésekkel, és ilyeneket mondogatott: No entiendo nada, esto es una jaula de locos. (Nem értek semmit, ez egy boldokháza.) Bár az anekdota szerint, miután megérkezett Madridba, körbevittek a városban, hogy egy kicsit jobban megismerje a birodalmát, és lelkesen mutogatták új uralkodójuknak Cervantes házát. Amadé kissé neheztelve megjegyezte, hogy bár a nagy író nem látogatta meg őt, de ő – Amadé – ezt nem fogja elmulasztani, és hamarosan tiszteletét fogja tenni a *Don Quijote* szerzőjénél.

Ebből is látszik, a mi Amadénknak semmi érzéke sem volt az irodalomhoz, márpedig olyan személy nem vehet részt a történelem formálásában, mivel a történelem köztudottan egy olyan fikció, amelyben a narratív szálak csűrésének és csavarásának jelentékeny szerep jut. Pedig bőven lett volna ideje fejlődni vagy legalábbis gyanakodni, hogy a jóképűség nem elég a történelem színpadán, bár azt az érdemet senki sem vitatja el tőle, hogy ő volt az első király a spanyol történelemben, akit a parlament választott meg. És Prim tábornok pedig nyugodjon békében, ha tud.

Szóval ez az Amadé – tele komplexusokkal, hiszen csak másodszülött – akkor sem fogott gyanút, amikor az esküvőjén a tanúja pisztollyal föbe lőtte magát rögtön a szertartás után a főoltár mögött, miközben a templom előtt az ünneplő sokadalom gratulált az ifjú párnak; de az esküvő az esküvő, főleg ha királyi, és mindennek haladnia kell a maga útján, nem lehet csip-csup halálesetek miatt megakasztani az ünneplést. Így Amadénak a szeme sem rebtent, és a násznép lassan átsétált a terített asztalokhoz, amikor jött a hír: az egyik palotaőr átvágta a saját torkát – szerelmi bánat vagy kártyaadósság –, de kit érdekel! Éljen az ifjú pár! És mivel az élet néha olyan, mint egy nagyon pocsek író, akinek semmi érzéke az arányokhoz, és sosem érzi, mi a túl sok, még aznap a király segédtisztje leesett a lováról, és meghalt, erre a menyasszony egyik udvarhölgye felakasztotta magát – állítólag gyereket várt a segédtisztől. De itt még mindig nem értek véget a sorscsapások: miközben Amadé csak bamba képpel egyik lábáról a másikra állt menyasszonya mellett, az esküvőt levezénylő ezredes egész egyszerűen eldőlt, mint egy darab fa. Napszúrás – konstataulta az udvari orvos, akinek a nyakában fehér szalvéta lógott, a jobb kezében egy töltött galambot, a másikban egy pohár vörösbort szorongatott. Az meg már merő véletlen volt, hogy az esküvői vonat állomásfőnöke a szerelvény kerekei alatt lelte halálát, ilyesmi bárhol bármikor megeshet. Amadé meg nem értett semmit. Pont úgy, mint amikor ott ült a megveszekedett spanyolok közt, akik egyszerre

üvöltöztek – ők beszélgetésnek hívták –, Prim tábornok forgott a sírjában, Amadé meg kínosan feszengett, és csúnyákat gondolt magában, de csak annyit tudott kinyögni: ha nem bánják az urak, ő szívesen sétálna egyet a Retiróban, mert úgy érzi, mindjárt szétrobban a feje. Persze, bólogattak a hispánok, mert – bár bármikor készek voltak elvágni bárki torkát, ha arról volt szó – előzékenyek is tudtak lenni, és látták a kölyök sápadt arcán, hogy ez neki sok. Menjen csak – biztatták –, a séta mindig egészséges. Ugyan magukban azt gondolták, micsoda marhaság, a fejrobbanásra a legjobb orvosság egy kiadós ebéd a Botínban, majd egy kedélyes matiné a bikaviadalon, de európainak akartak tűnni kissé túlszocializált uralkodójuk előtt – aki már az első bikafuttatáson elájult, és utána két napig csak hányt. Szóval Amadé futva távozott, és egyenesen az állomásra rohant, ahol gondolkodás nélkül váltott jegyet Párizsba, hogy többet soha ne térjen vissza.

Buñuel lelkendezve emlékszik vissza egyetemű éveire, amikor egy nagyon furcsa öngyilkosság történt Madridban a húszas években. Buñuel – mint minden furcsaság nagy kedvelője, sőt, rajongója – csodálattal meséli el, hogy az Amaniel negyedben egy szerelmes pár közösen követett el öngyilkosságot az egyik étterem kerthelyiségében. Az egész környék tudta, hogy örülden szerelmesek egymásba. A két család jól ismerte egymást, és kiváló viszonyt is ápoltak. A boncolás után kiderült: a lány szűz volt. Tehát látszólag semmi sem akadályozta és senki sem ellenezte a kapcsolatot. Akkor miért választották inkább a halált? Ki kell lépni ebből a szűk térből, valami teljesebb és örökkévalóba – fejt meg a rejtélyt lelkesen a filmrendező.

A Puerta del Solon áll a La Real Casa de Correos (Királyi Posta) épülete, amely ma a Comunidad de Madrid hivatalainak ad otthont, amely többek között arról nevezetes, hogy december 31-én éjfélkor a toronyóra jelzi az adott év végét, és egyben jelzés a spanyoloknak a tizenkét szőlőszem elfogyasztására (a harangozást a tévé is közvetíti), amelyről úgy tartják: szerencsét hoz. A Királyi Posta intézményét természetesen III. Károly alapította, ahogy maga az épület is abban a korban épült, de nem a harangozás és a szerencsét hozó szőlőszemek miatt kerül említésre ebben a fejezetben, hanem azért, mert a legenda szerint megjelent itt a Sátán. Sőt! Van, aki azt állítja, nemcsak megjelent, hanem ott is maradt. És vajon miért kellett szegény Ördögnek Madridig elfáradnia? Na, miért? Azért, mert az épület elátkozott, hiszen egy francia tervezte. És ezen a rontáson semmi sem segített. Pedig még papot is hívtak! De hiába minden: mise, szenteltvíz, imádság és átok! Az Ördög maradt.

És igen, a franciák! Nem a legjobb érrefelé a hírnevük. Despedirse a la francesa – mondják a spanyolok, amely nálunk *angolosan távozik* formában létezik, a spanyoloknál franciásan távoznak. Muedra tábornok fia szerint a párizsi gépek nem véletlenül késnek legalább egy órát. Minden egyes alkalommal. A madridi Mueso Navalban pedig meg lehet tekinteni azt a pompázatos íróasztalt, ahol a francia helytartó, Murat szorgosan írta alá a kivégzésekről szóló parancsokat.

A franciák meg szorgosan kivégeztek mindenkit. Aki nem hiszi, nézze meg Goya képeit. Az egész úgy kezdődött, hogy Napóleon kitalálta: milyen jó lenne az egész félszigetet a rajta lévő kócerájokkal együtt (kóceráj egyenlő Portugália és Spanyolország) laza csuklómozdulattal Franciaországához csatolni. És ha már jönnek ezek a roskatag putrik, velük együtt érkeznek az ízletesen csodás, a cuppogósan zamatos és nyálcsorgatóan finom tengerentúli gyarmatok is!

– Oh, Istenem! – gondolta az ateista Napóleon, aki csak magában hitt.
– Mennyire illene ez hozzám!

– Oh, Napóleon! – gondolta Isten. – Te balga!

Persze Napóleon nem hallotta az Urat, pedig, lehet, mindenkinek egyszerűbb lett volna. Ehelyett egy kellemes vacsora keretében meggyőzte VII. Ferdinándot – legalább tudjuk, kitől örökölte II. Izabella a rengeteg sok eszét –, hogy mi lenne, ha Spanyolország hozzájárulna, hogy a francia hadsereg átvonuljon rajta Portugália irányába, ma a szakács igazán kitett magáért, esetleg még egy kis vajas szósz, felséged ne felejtse el megkóstolni a vaddisznót sem! Majd a spanyol király aggodalmaskodó arcát látván, megnyugtató hangon tette hozzá: természetesen felséged marad az uralkodó, és ha minden jól megy, talán még Portugáliából is jut egy darabka. Ennél a résznél jelentősegteljesen kacsintott, mert akárhogy is, ez a Napóleon akkor is csak egy korzikai bugris volt.

Annyira jó érzés más országokat magunk közt felosztani, főleg ha vajas szósz is van hozzá, hogy az embernek rögtön gusztusa támad egy darabka Portugáliához. Kár, hogy nekem senki sem kínálgatja! Így Ferdinánd boldogan utazott vissza. A minisztere – aki kevésbé volt lelkes, de annál gyanakvóbb – biztos, ami biztos alapon elköltöztette az udvart Aranjuezba, Napóleon pedig szépen, egy puskalövés nélkül elfoglalta Spanyolországot, és kinevezte az öccsét uralkodónak, mert a korzikaiak szeretik a családjukat. Murat is a sógora volt a nagy császárnak, Caroline húga férje. Tehát ez a családi vállalkozás – amelyet a történelem napóleoni háborúként ismer – úgy kezdődött, hogy a nép, az istenadta nép nem bizonyult olyan hisz-

kenynek és könnyen befolyásolhatónak, mint ahogy drága királyuk, és fel-lázadtak Madridban. Murat pedig mind kardélre hányta őket, akiket meg nem, azokat főbe lőtte (lásd Goya festményét: *Madrid védőinek kivégzése, 1808. május 3.*), de előtte azért még rendet tettek a városban (lásd Goya másik festményét: *1808. május 2.*). Murat úgy vélte, nem hiába körmölte napestig a kivégzéseket elrendelő parancsokat, most már mindenki megnyugszik Madridban. De a történelemben már nála fényesebb elmék is tévedtek, és kezdetét vette a spanyol nép szabadságharca (lásd Goya *A háború borzalmai* című sorozatát).

A rablások, gyilkolások és a háború egyéb kellemetlen velejárói mellett más kínos következményei is voltak ennek a felettébb rossz emlékezetű francia manővernek. Sokan úgy vélték, a francia felvilágosodás eszméi fogják kiragadni Spanyolhont a lemaradásából – Napóleon is előszeretettel hangoztatta, hogy ő csak némi haladást visz az általa leigázott népeknek –, a balul sikerült francia csörte és a hullahegyek eltakarítása után mindenféle társadalomjobbító eszme, amely a Pireneusok másik oldaláról jött, az a romlás és pusztítás szinonimájává lett.

Az 1936–1939-es polgárháború után a republikánus oldalon harcoló családok Franciaország felé vették az irányt. Néhányan áthajóztak Észak-Afrikába, de nagyon kevesen. Hivatalos adatok szerint 440-465 ezren érkeztek az északi szomszédhoz. Franciaország 1939-ben nem éppen a legfelhőtlenebb időszakát éli: gazdasági krízisben szenved, és a sok „vörösnek” sem örülnek túlságosan. Igyekeznek is minél hamarabb túladni a spanyolokon, főleg latin-amerikai országoknál tapogatóznak: ki lenne hajlandó befogadni őket. Chile, Mexikó és a Dominikai Köztársaság bizonyultak elég eltökéltnek ahhoz, hogy ilyen problémás emberek náluk letelepedjenek.

Tehát a francia hatóság ott állt a menekülő tömegekkel, és valamit kezdeni kellett velük. A spanyolok illúzióval telve érkeztek, hiszen Franciaország a szabadság, egyenlőség és testvériség garanciája, pedig már Cervantes is megírta, micsoda abszurd tragédiákhoz vezet, ha valaki úgy kel útra, hogy azt hiszi: ez a világ szolgálatkész lovagok, segítségre szoruló nemes hölgyek és ármánykodó varázslók lakhelye. De az ember semmiből nem tanul, és fittyet hány az irodalomra, ezért is követi el újra és újra ugyanazokat a hibákat.

Mivel a gallok alapvetően praktikus társaság, azt mondták: ez – mutatnak végig a tájon – mostantól kezdve a tábor. A megjelölt helyen nem állt semmi. Viszont a tengerparton volt, és látni lehetett a háttérben a Pireneusok havas csúcsait. Idilli környezet! Kár, hogy nincs ott semmi. A semmi

alatt barakkot, fürdőhelyiséget, mellékhelyiséget és egyéb ilyen civilizációs túlzást kell érteni. Gyorsan tajkoltak (nagyanyám szóeleménye) egy-két barakkot, és kivezényeltek egypár szenegálit – a gyarmati hadseregük katonáit – és néhány mórt (Isten nem ver bottal), hogy fenntartsák a rendet. A tetvek és az éhezés is fenntartja a rendet, de ha elszabadulna a pokol, a francia hatóság nagyon jól tudja, hogyan kell egymás ellen kijátszani az anarchistákat és a kommunistákat, akiknek egy részét – a veszélyesnek gondoltakat – elkülönítették egy erődítményben létrehozott ideiglenes börtönben. Visszaemlékezők szerint az ötven év feletti jobbra elhulltak, és akkor kitért a második világháború. Ekkor a francia hatóságok a következő ajánlatot tették a harc- és munkaképes férfiaknak (20 és 48 év közöttieknek): mezőgazdasági vagy gyári munkásként helyezkedhetnek el; vagy a hadsereg munkáját segítve belépnek a Les Compagnies de Travailleurs Étrangers-be (CET), amelyet azzal a céllal hoztak létre a harmincas évek végén a hatóságok, hogy a menedékkérelmet benyújtott külföldi állampolgárokat gyengéd rábeszéléssel a hadsereg szolgálatába állítsák árkok ásására, zsákok hordására és egyéb kevésbé szofisztikált feladatok ellátására. A harmadik lehetőséget az Idegenlégió öt éves szolgálata jelentette; vagy pedig be lehetett lépni a Régiment de Marche des Volontaires Étrangers-be, amely valódi katonáskodás volt. Melegen ajánlott volt valamelyiket elfogadni. A szerencsésebbek ekkor már valamelyik kellemesebb éghajlatú dél-amerikai országban tartózkodtak, de sokan még reménykedtek abban, hogy egyszer visszatérhetnek hazájukba, ők érthető módon maradtak.

Az élet néha olyan, mint egy ügyesen szerkesztett regény. A polgárháború egy költő halálával kezdődik, és egy másikéval ér véget. Mindkét költő Andalúziából származik. Antonio Machado, aki túlélte Lorcát, így ír a költőtárs haláláról:

„Se le vio, caminando entre fusiles,
por una calle larga,
salir al campo frío,
aún con estrellas de la madrugada.
Mataron a Federico
cuando la luz asomaba.
El pelotón de verdugos
no osó mirarle la cara.
Todos cerraron los ojos;
rezaron: ¡ni Dios te salva!”

*Látták a fegyverek közt lépegetni
a hosszú utcán végig,
ki a hideg mezőre;
hajnal szaladt a csillag-óvta éjig.
Megölték ott Federicót,
mikor a fény földre tévedt.
Behunyt szemmel imádkoztak:
az Isten sem ment meg téged!
(Szőnyi Ferenc fordítása)*

Az Isten sem ment meg téged! Profetikus szavaknak bizonyultak. Mert ahogy már utaltam rá korábban, ezek a költők szeretik megjósolni saját halálukat. És többnyire látnokoknak bizonyulnak, azaz csalhatatlan a szimatuk az elmúlás ügyében. „Eldobod majd özvegyi fátylad,..” „Éltem – és ebbe más is belehalt már.” És Isten Antonio Machadót sem tudta megmenteni. 1939. február 22-én egy jelentéktelen francia halászfaluban, Collioure-ben meghal az úgynevezett '98-as nemzedék legnagyobb alakja. Bár kevés költő született szerencsésebb csillagzat alatt, mint ő. De a sors olyan, hogy kedvesen az egyik kezével megajándékozik, a másikkal viszont vadul kikapja az emberből a lélek örömét, a reménység rebbenését, és sárba dobja azt. Ott, a szemünk láttára. Csak hogy lássuk, mennyit is ér az. Antonio Machado mindenesetre így képzelte el a saját elmúlását, és nem sokat tévedett:

*S az utolsó napon majd, ha hajó áll élémbe,
hogy átvigyen a partra, honnan nincs vissza híd,
könnyű poggyásszal láttok lépni fedélzetre,
s csaknem mezítelenül, mint tenger fiai.
(András László fordítása)*

Két delfin úszott fel a Guadalquivir folyón – eltévedtek –, és a sevillaiak kiözönlöttek megtekinteni ezt a látványosságot. Antonio Machado is ennek köszönhette megszületését. Ugyanis itt látták meg egymást először a szülők. Ebből a frigyből – hála a delfineknek – két költő is született. Az idősebb, Manuel 1874-ben, és a másik, Antonio 1875-ben. De Antoniónak nemcsak a születésének körülményeiben volt istenien poétikus szerencséje, hanem abban is, hogy a Palacio de las Dueñasban jött világra. A Palacio de la Dueñas amolyan turistacsalogató látványosság a mai napig, ahol csipkés mór oszlopok közt a patióban buja egzotikus növényzet burjánzik,

és elátkozott arab hercegnők szellemei csatangolnak. A költő így emlékszik vissza erre a híres *Campos de Castilla* című kötetében (*Kasztíliai mezők*, 1912):

„Mi infancia son recuerdos de un patio de Sevilla
y un huerto claro donde madura el limonero...”

*Gyermekkorom: Sevilla; egy régi udvar képe,
s egy napsütötte kerté, ahol a citrom érik.*
(András László fordítása)

Antonio nyolcéves, Manuel kilenc, amikor a nagyapjuk madridi egyetemi állást kap, és az egész család elköltözik Sevillából a fővárosba. Így a kisebb testvér – Antonio – Kasztília költőjévé lesz, míg az egy évvel idősebb bátyja megmarad ízig-vérig andalúz poétának, mind tematikában, mind pedig irodalmi formában.

1929 óta együtt írnak sikeresebbnél sikeresebb színpadi műveket. Aztán jött a polgárháború, és a testvéreket a történelem ellentétes oldalára sodorja. Így Antonio Machado idős édesanyjukkal menekül Spanyolországból, aki az úton állandóan csak azt kérdezi: ¿Cuándo llegamos a Sevilla? Mikor érünk Sevillába? Ahogy megékeznak, először a fiú, majd három nap múlva az anya is meghal. Manuel rohan. Állítólag ő a rosszabb költő.

Jorge Luis Borges nagyon szeretett csípős megjegyzéseket tenni a spanyol – jelen esetben félszigeti – alkotókra. Lorcáról is azt nyilatkozta: csak az mentette át őt a Parnassusra, hogy időben hősi halált halt. Amikor pedig Antonio Machadót emlegették neki madridi tartózkodásakor, csak annyit dörmögött: Nem tudtam, hogy Manuelnek testvére is van. Nem tudom, hogy a nem túl hízelgő megjegyzései miatt-e, de a Real Academia Española meg azt sütötte ki: Borges nem tud spanyolul, és erre nekik bizonyítékuk is van.

Visszatérve a menekültekre, sokan a francia ellenállásban kötöttek ki: abban a reményben, ha sikerül Németországot legyőzni, akkor Franco uralmának is vége lesz. A hitleri Németország elesett, de Franco rendszere kiválóan megvolt, köszönte szépen. Akkor már senkinek sem volt túl sürgős a leváltása: az európai politika úgy vélte, van rosszabb is Francónál, minek bolygatni a dolgot.

1950. szeptember 7-én az akkori francia kormány beindította az úgynevezett Bolero-Paprika-műveletet. Az egykori spanyol kommunista katoná-

kat és családjaikat Korzikára, Algériába, Magyarországra, Lengyelországba, Csehszlovákiába és az NDK-ba deportálták. A vád ez volt: együttműködni a Szovjetunió feltételezett manővereiben, amelyeknek célja Európa bekebelezése. Sokan közülük a Francia Ellenállás hősei voltak, ennek ellenére pillanatok alatt tartóztatták le őket, és találták magukat ott, ahol a franciák szerint tágasabb. Mert a franciáknak van humoruk, ezért is választották szellemesen a titkos műveletük fedőnévének a fenti kifejezést; a bolerót a spanyolok miatt, a paprikát a kelet-európaiak miatt. Ha-ha. Éljen a hidegháború!

A spanyol-francia kapcsolatokat a második világháború után az ETA felbukkanása mélyítette tovább. Baszkföld (*Euskerá* baszk nyelven) hagyományosan négy területtel rendelkezett, ebből három régió található a mai Spanyolország területén és egy a mai Franciaországban.

Itt jegyzem meg, a baszkok voltak az egyetlen félszigeti nép, akikkel még a rómaiak sem bírtak el, ezért egy idő után békén is hagyták őket. Illetve Nagy Károly birodalomépítő korszakában hamar rájött, ha át akar kelni a Pireneusokon, jobb, ha nem azokon a lankákon teszi, ahol a baszkok is élnek, így aztán a gall seregek inkább a keleti és jóval békésebb oldalon másiroztak a felesleges civódások elkerülése végett.

A baszk terrorszervezet első emlékezetes megmozdulása Franco hivatalos utódjának a felrobbantása volt. Attól kezdve a hatóságok elkeseredett és néha kilátástalannak tűnő harcba kezdtek az ETA ellen. Mária édesapja, aki a hadseregnél dolgozott, sosem ült be az autójába anélkül, hogy ne tekintett volna be alája. Mert sosem lehet tudni. Az elkövetők azonban tudták, és hamar rájöttek: a legjobb módszer, miután valamit vagy valakit levegőbe röpítettek Spanyolországban, ha szépen csak átsétálnak a hegy másik oldalára, francia Baszkföldre. A spanyol hatóságok tehát illemtudóan bekopogtak a francia hatóságokhoz, és előadták a gondjukat. A franciák csak megvonták a vállukat:

– Mi közünk hozzá? – mondták.

Tehát nem csoda, ha a Sátán nem akar kiköltözni az egykori Királyi Posta épületéből!

Azon a téren, ahol Neruda várt türelmesen García Lorcára az első fejezetben (plaza del Rey), az egykori Price Cirkusszal szemben állt, és áll még ma is a Casa de las Siete Chimeneas (a Hétkéményű Ház). Ebben a XVI. századi épületben – ma a Kulturális Minisztérium otthona – lakik egy nő szelleme, aki a mai napig igencsak aktív életet él.

A legenda szerint – a történet nagyon emlékeztet a bibliai Betsabé esetére – ebben a házban lakott egy gyönyörű nő, akibe II. Fülöp szerelmes lett, és az ő kedvéért építtette fel a Casa de las Siete Chimeneas, majd a férjet – mert azok mindig láb alatt vannak – gondosan elküldte a flandriai háborúba. Még szerencse, hogy mindig van egy alkalmas katonai csörte, ahol feltűnés nélkül lehet elhalálozni! A férj kötelességtudóan meg is halt. Ahogy annak történnie kell. A nő meg belehalt a bánatba. Vagy a rossz lelkiismeretbe? Azonban a fiatal nő holtteste eltűnt. Az édesapja erre felakasztotta magát, és azóta néha megjelenik egy női alak, aki hosszasan bámul ki az ablakokon, vádló tekintettel az Alcázar irányába (ahol ma a Királyi Palota áll, és ahol akkoriban II. Fülöp élt). Annyi azonban bizonyos, hogy a XIX. században, amikor komolyabb átalakításokat végeztek az épületben, találtak egy a XVI. században eltemetett női holttestet.

Ez az épület nemcsak kísértethistóriák helyszíne, hanem annak a szomorú történelmi eseménynek is, amely végképp megpecsételte a III. Károly és a madridiak közti szép és kellemesnek mondható viszonyt. Ugyanis a hálátlan nép – a nép alaptermészete a hálátlanság – egész egyszerűen rárugta az ajtót Esquilache márkira, aki III. Károly minisztere volt, és aki akkoriban történetesen pont a Casa de las Siete Chimeneasban lakott. A spanyol társadalomnak akkoriban számos reformot kellett megélnie – elvégre mégiscsak ez volt az abszolutizmus évszázada, amely reformokkal jár, ha tetszik a népnek, ha nem –, és még állítólag a hagyományos viselet hordását is érintették ezek az ambiciózus változtatások.

A történészek szerint valójában éhséglázadásról van szó, hiszen akkoriban elszabadultak az élelmiszerárak, és sokan nélkülöztek. De az utolsó csepp a pohárban az a rendelet volt, amely megtiltotta a köpönyeg és a széles karimájú kalap viselését. A köpönyeget azért, mert abba a hatóságok szerint könnyű volt elrejteni a fegyvert, a kalap meg amiatt került tiltólistára, mivel azt meg csak az arcukba húzták a gazemberek, miután gondosan leszúrták ellenlábasaikat fényes nappal a város legforgalmasabb pontjain, és angolosan – akarom mondani franciásan – távoztak. Így aztán nem lehetett beazonosítani a gyilkosokat, mert senki sem látta az arcukat. A hatóság úgy vélte: ez így rossz, és betiltotta ezt a két inkriminált ruhadarabot, hogy Madrid népe nem tudhassa büntetlenül szurkálni egymást. A nép meg azt gondolta: ez így rossz, és 1766. március 26-án kirámolták a Casa de las Sietes Chimeneas, sőt a királyt is megfenyegették: ha az azonnal nem vonja vissza a „köpönyeg és kalap” rendeletet, lesz haddelhadd. A király meg-

hátrált, lapátra tette a miniszterét, és semmisnek nyilvánította a ruházatra vonatkozó szabályzatot.

Azonban a madridiak uralkodójuk lelkébe gázoltak. Mert őt csak két dolog érdekelte: a vadászat és ez a város. A történészek szerint nem ártott volna, ha a hatalomgyakorlás más területei iránt is tanúsít némi érdeklődést, de ember legyen a talpán, aki képes eleget tenni a históriával foglalkozó tudósok összes elvárásának, és III. Károlynak igenis fájt, hogy Madrid – az a drága – egész egyszerűen lábbal tiporta az ő szerelmes szívének valamennyi igyekezetét. Egy világ omlott össze benne. Fájt a szíve. A lelke sajgott. Ő igazán mindent megtett, és önzetlenül fáradozott. Az sem vigasztalta, hogy buzgó hivatalnokok kiderítették: mindenről a jezsuiták tehetnek. Naná! Mégiscsak a fény évszázadában vagyunk! Mit gondoltak ezek?! Hogy talán a szabadkőművesek voltak?! Ki is üzték a jezsuitákat Spanyolországból. De ez sem volt gyógyír szegény III. Károly megtiport lelkére! Így aztán szakított Madriddal. Örökre!